

Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογία της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης:
Διδάσκοντας Θεολογία και Θρησκευολογία στην Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση

ΔΕ 21 - Ανατολικές θρησκείες

Στέλιος Α. Παπαλεξανδρόπουλος, Ομ. Καθηγητής, Ε.Κ.Π.Α.

ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

Κινεζική προγονολατρεία.

Η ιδέα ότι με τον θάνατο ο άνθρωπος μεταποιείται σε ένα ανώτερης τάξεως όν, που αποκτά υπερφυσικές δυνατότητες που του επιτρέπουν να κάνει καλό ή κακό στους ζωντανούς, οδήγησε στη λατρεία αυτών των όντων, μάλιστα εκείνων που ανήκουν στην οικογένεια, δηλαδή των προγονικών πνευμάτων. Η προγονολατρεία (ancestor worship) υπάρχει στην Κίνα από την αυγή της ιστορίας της. Ήδη στη Δυναστεία Σανγκ απαντά η λατρεία των νεκρών μελών των βασιλικών και των αριστοκρατικών οικογενειών. Σήμερα αποτελεί το κυριότερο τμήμα της λατρείας θείων όντων διαφόρων προελεύσεων (Ταοϊστές αθάνατοι, Βούδες, μποντισάτβες, τοπικοί ήρωες κ.λπ.), που με τη σειρά της αποτελεί το κύριο τμήμα της θρησκείας ενός μέσου Κινέζου (κοινή θρησκεία). Η προγονολατρεία είναι οικογενειακή θρησκεία. Παραδοσιακά (με τον Μαιοϊσμό αλλά και τον εκσυγχρονισμό αυτές οι συνήθειες δεν είναι πια παρούσες σε όλα τα σπίτια) κάθε σπίτι είχε τον προγονολατρικό βωμό, όπου οι φωτογραφίες ή τα πλακίδια με τα ονόματα των προγόνων, μπροστά στα οποία τοποθετούνται κεριά, λιβάνι, προσφορές κ.λπ. Στα προγονικά πνεύματα επαφίενται οι ελπίδες για την ευζωία της οικογένειας, εφόσον αυτά θεωρούνται ακόμα μέλη της που, φυσιολογικά, φροντίζουν για αυτήν –ή προκαλούν κακό, σε περίπτωση μείωσης της φροντίδας και αγάπης των ζωντανών προς αυτά, η οποία οδηγεί π.χ. στην παραμέληση π.χ. του τάφου τους, των προσφορών στον οικογενειακό βωμό κ.λπ. Κύρια προγονολατρική γιορτή, που περιλαμβάνει κυρίως την περιποίηση του τάφου, προσφορές επί τόπου κ.λπ., είναι η Τσινγκ-Μινγκ (πέφτει μέσα Μαρτίου ή αρχές Απριλίου). Ανέκαθεν την επικοινωνία με τα προγονικά πνεύματα επιτελούσαν άτομα ικανά να περιπέσουν σε έκσταση και μέσω αυτής να μεταβούν στον κόσμο των πνευμάτων ή να καταληφθούν από αυτά (σαμάνοι).

Η έννοια του Ντάο και της εναρμόνισης με αυτό (διπολισμός γιν-γιανγκ).

Από τη δυναστεία Τζόου εμφανίζεται με σαφήνεια η ιδέα ότι υπάρχει μια παγκόσμια τάξη, η οποία συνίσταται σε μια ορισμένη δομή, αλλά και σε μια ορισμένη κίνηση των βασικών στοιχείων που αποτελούν τον κόσμο. Αυτά τα βασικά στοιχεία είναι εκείνα, στα οποία μπορούν να αναχθούν όλα τα όντα και μπορεί να είναι πέντε (αέρας, φωτιά, νερό, χώμα, ξύλο) ή δύο (διπολισμός). Ο διπολισμός επικράτησε σιγά – σιγά απορροφώντας στο σύστημά του τα πέντε. Ενώ ως ιδέα υπήρχε από πολύ παλιότερα, ο διπολισμός έγινε γνωστός με τα ονόματα που δόθηκαν κατά τη Δυναστεία Χαν στα δύο βασικά στοιχεία (ή κοσμικές αρχές), δηλαδή με το Γιν και το Γιανγκ. Τα πάντα υπάρχουν από δύο, είτε στον χώρο (αρσενικό-θηλυκό, ουρανός-γη, υγρό-ξηρό, σκληρό-μαλακό, βία-μη βία, υποχωρητικότητα-αντίσταση κ.ο.κ.), είτε στον χρόνο (νύχτα-μέρα, καλοκαίρι-χειμώνας, γέμιση-χάση της σελήνης κ.ο.κ.). Ο χρονικός διπολισμός και η αδιάκοπη, περιοδική κίνηση που τον διακρίνει, από το Γιν στο Γιανγκ, έχει αποδοθεί με τον γνωστό κύκλο που περιέχει τις δύο αρχές σε άσπρο και μαύρο να κινούνται εναλλασσόμενες. Η βασική, ορισμένη λειτουργία και δομή του κόσμου ονομάστηκε Ντάο (= (ορισμένος) Δρόμος). Την εμφάνιση της ιδέας του Ντάο συνόδεψε από την αρχή η ιδέα ότι ο άνθρωπος πρέπει να συμμορφώνεται ή να εναρμονίζεται με αυτό, αλλιώς η φύση αντιδρά επικίνδυνα για τον άνθρωπο. Αυτή υπήρξε η βασική αντίληψη του ορθώς ζην σε όλη τη διάρκεια της κινεζικής ιστορίας. Ο εντοπισμός της παγκόσμιας τάξης και η γνώση της στις λεπτομέρειές της υπήρξαν βασικά ζητήματα της φιλοσοφίας, αλλά και πιο εσωτερικών δράσεων, όπως της μαντείας (τη βρίσκουμε κυρίως στο μαντικό έργο *I*

Τζίνγκ, που περιέχει 64 εξάγραμμαους συνδυασμούς γιν και γιαγκ, που αντιστοιχούν σε διάφορες καταστάσεις με τις οποίες πρέπει κανείς να εναρμονίσει τη δράση του). Ο διπολισμός υπήρξε μια βασική αντίληψη του Ντάο, υπήρξαν όμως και άλλες αντιλήψεις του, όπως π.χ. αυτή που βρίσκουμε στον Κομφουκιανισμό, όπου Ντάο είναι η ιεράρχηση της οικογένειας και της κοινωνίας σε ανώτερα - κατώτερα μέλη και οι ορισμένες συμπεριφορές που πρέπει να έχουν τα μεν προς τα δε.

Ο Κομφούκιος και η διδασκαλία του.

Ο Κομφουκιανισμός είναι ένα ηθικοκοινωνικό σύστημα, που έχει ως σκοπό τη δημιουργία του ιδανικού ανθρώπου και της ιδανικής κοινωνίας. Στις απωανατολικές κοινωνίες καλύπτει το τμήμα της ηθικής, των κοινωνικών σχέσεων, της συμβίωσης. Ωστόσο, έχει και κάποιες θρησκευτικές όψεις, εφόσον έχει ναούς για τα πνεύματα του Κομφούκιου ή των μεγάλων κομφουκιανών δασκάλων, όπως του Μένκιου κ.λπ. Επίσης, έχει ναούς για τον Ουρανό (προσωποποιημένο), που ήταν η κύρια θεότητα της εποχής κατά την οποία έζησε ο Κομφούκιος, και από τον οποίο αυτός θεωρούσε ότι πήρε την αποστολή να αναμορφώσει την τότε κοινωνία με βάση κάποιες αρχές. Αυτές οι αρχές στον Κομφούκιο αφορούν κοινωνικές αρετές (σεβασμός στον ανώτερο ή γεροντότερο, πειθαρχία στους ίδιους, εντιμότητα, λιτότητα στο ντύσιμο και την κατοικία, αυτάρκεια, φιλαλήθεια, αυταπάρνηση, φροντίδα για τους άλλους κ.ο.κ.), τις οποίες καλλιεργώντας γίνεται κάποιος ο ιδανικός ή ο «ανώτερος άνθρωπος». Βαθμιαία ο Κομφουκιανισμός, εκτός από αυτό, πήρε μια συνολική κοινωνική διάσταση με κύριες αρχές α) ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν κάποιον ρόλο μέσα σε μια οικογένεια και, κατ' επέκταση, σε μια κοινωνία διαστρωματωμένη κάθετα και ιεραρχικά. Οι ρόλοι έχουν κάποια ιδιαίτερα, ορισμένα χαρακτηριστικά, και οι φορείς τους (π.χ. ο μεγάλος αδελφός προς τους μικρότερους, οι γυναίκες προς τους άντρες, οι γιοι προς τους γονείς κ.τ.λ.) πρέπει να φέρονται και να λειτουργούν σύμφωνα με αυτά. Συχνά αυτά τα χαρακτηριστικά αντανακλούν τη δομή του κόσμου (το Ντάο). Π.χ. ο ουρανός είναι πάνω και η γη κάτω - η αντανάκλαση στην οικογένεια είναι ότι ο πατέρας είναι ανώτερος και η μητέρα κατώτερη κ.ο.κ. Αυτές οι σχέσεις ισχύουν και για το κράτος, εφόσον ο αυτοκράτορας είναι πατέρας όλου του έθνους και αυτό είναι σαν μια εκτεταμένη οικογένεια.

Ξεκινώντας από τον ίδιο τον Κομφούκιο οι Κομφουκιανοί ασχολήθηκαν με τα γράμματα, κυρίως με την κινεζική κλασική γραμματεία, και αποτέλεσαν την τάξη των λογίων στην Κίνα. Στη διάρκεια της δυναστείας Χαν, ο Κομφουκιανισμός έγινε το επίσημο κρατικό σύστημα, με νόμους, τελετές κ.λπ. Ο Κομφουκιανισμός προσέλαβε αργότερα στοιχεία κοσμολογικά κ.λπ. από τον Βουδισμό και έτσι δημιουργήθηκε ο λεγόμενος Νεο-κομφουκιανισμός. Ο Κομφουκιανισμός κυριάρχησε σε όλη την Άπω Ανατολή (Κορέα, Ιαπωνία -στους γνωστούς σαμουράι) και διαπότισε τον τρόπο συμβίωσης αλλά και την ιδέα για τον ιδανικό άνθρωπο. Πάντως, επειδή καταλήγει σε μια κοινωνία άκαμπτων, συχνά, ρόλων ή καθηκόντων, έχει προσδώσει στις κοινωνίες αυτών των χωρών ένα δεοντολογικό χαρακτήρα, δηλαδή ότι εφόσον οι ορθές συμπεριφορές είναι προκαθορισμένες με λεπτομέρεια, όλη η κοινωνική (αλλά και η προσωπική σε όσους τον ενστερνίζονται για να διαμορφώσουν μια προσωπικότητα σύμφωνη με το ιδανικό) έχει προσλάβει τον χαρακτήρα του δέοντος.

Φιλοσοφικός και θρησκευτικός Ταοϊσμός.

Ο Ταοϊσμός διακρίνεται στον "φιλοσοφικό" και στον "θρησκευτικό" Ταοϊσμό. Φιλοσοφικός είναι μια βιοθεωρία που περιγράφηκε πρώτα στη συλλογή που είναι γνωστή με το όνομα Ντάο ντε Τζίνγκ (=Το Ντάο και η δύναμή του) και η οποία αποδίδεται παραδοσιακά στον Λάο Τσε. Κύρια αρχή του είναι ότι από τις δύο αρχές, το Γιν και το Γιαγκ, το Γιν είναι ανώτερο και τελικά νικάει το Γιαγκ. Γι' αυτό και συνιστά την υιοθέτηση συμπεριφορών τύπου Γιν στη ζωή, ώστε αυτή να γίνει καλύτερη, ασφαλέστερη, ευτυχέστερη και πιο μακροχρόνια.

Ο θρησκευτικός Ταοϊσμός αποτελείται από ποικίλες παραδόσεις, που αναπτύχθηκαν γύρω από τη λατρεία διάφορων πνευματικών όντων. Έτσι, ως προς το μεγαλύτερο μέρος του είναι ένας πολυθεϊσμός, που αποτελείται από τη λατρεία τέτοιων όντων. Σε αυτά περιλαμβάνονται θεότητες, όπως ο "Αυτοκράτορας από Νεφρίτη" (Jade Emperor = θεός του ουρανού, κορυφαία θεότητα), ο θεοποιημένος Λάο Τσε αλλά και άλλοι,

τους οποίους έχει πάρει από τον Βουδισμό (όπως π.χ. τη Γκουάν Γιν), από τοπικές λατρείες κ.λπ. Οι λεγόμενοι "αθάνατοι", που κατοικούν στα νησιά Πενγκ-Λάι (ανατολικά της θάλασσας της Κίνας) ή στο όρος Κουν-Λουν (σε κάποιο άδηλο μέρος, μακριά στη Δύση, με ηγεμόνα τη Βασίλισσα της Δύσης), αποτελούν επίσης μέρος του πανθέου του θρησκευτικού Ταοϊσμού. Περιέχει όμως και πολλά άλλα πράγματα, κυρίως μεθόδους για μακροζωία (και συνεπώς και για υγιεινή) ή αθανασία. Ο καθορισμός των τυχερών και άτυχων ημερών, η μαντεία του *Ι Τσιγκ*, είναι στοιχεία του κινεζικού πολιτισμού που έχει επίσης απορροφήσει. Εξορκισμοί κακών πνευμάτων, σαμανισμός, τελετές αγροτικής ευετηρίας (=να πάνε καλά οι καλλιέργειες, ευχαριστήριες για την καλή σοδειά) και διάφορα άλλα αποτελούν, επίσης, μέρος αυτής της θρησκείας.

Κοινή και λαϊκή κινεζική θρησκεία στη σύγχρονη εποχή.

Ενώ στη διάρκεια του Μαιοϊσμού η θρησκεία, υπό όλες τις μορφές, καταδιώχτηκε άγρια στην Κίνα, στη μεταμαοϊκή εποχή, από τη δεκαετία του 70 και μετά, βαθμιαία γνώρισε ευνοϊκότερη μεταχείριση. Μέχρι τότε ελεύθερες οι κινεζικές θρησκείες υπήρχαν μόνο στην Ταϊουάν. Σήμερα, παρά αρκετούς περιορισμούς που υπάρχουν, παρά το ότι οι καταστροφές που υπέστησαν ναοί, έργα τέχνης, βιβλιοθήκες κ.λπ. είναι οριστικές, παρά το ότι ναοί και χώροι που τους ανήκουν έχουν ακόμη άλλες χρήσεις, και, τέλος παρά τις ενδημικές επιθέσεις του κράτους κατά ορισμένων θρησκειών, όπως του Χριστιανισμού ή και Νέων Θρησκειών όπως το Φαλούν Γκονγκ, η θρησκεία γνωρίζει μια αναβίωση στην Κίνα. Το σύνταγμα αναγνωρίζει πέντε ως επίσημες θρησκείες: τον Βουδισμό, τον Ταοϊσμό, τον Προτεσταντικό και Ρωμαιοκαθολικό Χριστιανισμό και το Ισλάμ. Ο Ορθόδοξος Χριστιανισμός δεν ανήκει ακόμα στις επίσημες). Υπάρχουν εκείνοι που είναι πιστοί σε μία από αυτές, ωστόσο, η μεγάλη πλειονότητα ακολουθεί αυτήν που ορισμένοι Σινολόγοι ονομάζουν «κοινή θρησκεία». «Κοινή θρησκεία» είναι η θρησκεία του μέσου Κινέζου. Αυτός δεν ανήκει κατ' αποκλειστικότητα σε μια από τις πέντε επίσημες θρησκείες της Κίνας (παρ' όλο που κάποια από αυτές μπορεί να έχει περισσότερη προτίμηση από τον ίδιο), αλλά, ανάλογα με τις ανάγκες χρησιμοποιεί στοιχεία, κυρίως θεότητες, αλλά και άλλα, ποικίλων προελεύσεων: Βούδες και μποντισάτβες από τον Βουδισμό, θεότητες όπως ο Αυτοκράτορας από Νεφρίτη ή θεότητες των άστρων, αθάνατους κ.λπ. από τον Ταοϊσμό, θεοποιημένους ανθρώπους (που διακρίθηκαν στη ζωή για κάτι και μετά θάνατον αποθεώθηκαν) από τις τοπικές λατρείες και, βέβαια, κυρίως, τα πνεύματα των οικογενειακών προγόνων. Όλοι αυτοί, όπως συμβαίνει στα πολυθεϊστικά συστήματα, διευθύνουν ένα ορισμένο πεδίο της πραγματικότητας, π.χ. τον πόλεμο, τη γονιμότητα, τις αρρώστιες κ.λπ. Μπορεί, όμως, να χρησιμοποιήσει και τη μαντεία του *Ι Τζινγκ*, τελετές για ευετηρία, εξορκισμό κ.λπ. του Ταοϊσμού κ.ο.κ. Λαϊκή θρησκεία ονομάζεται το σύνολο των τοπικών λατρειών, που περιστρέφονται γύρω από τοπικούς ήρωες (οι οποίοι καμιά φορά έχουν αποκτήσει πανκινεζική εμβέλεια, όπως η προερχόμενη από τον Νότο, Ματσού, προστάτιδα των ναυτικών). Υπάρχουν σινολόγοι που δεν κάνουν αυτή τη διάκριση, αλλά ονομάζουν «λαϊκή θρησκεία» το σύνολο κοινής και λαϊκής.

ΙΑΠΩΝΙΚΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

Ο πολυθεϊσμός ως η βασική θρησκεία του Ιαπωνικού λαού.

Στην Ιαπωνία υπάρχουν δύο, κυρίως, θρησκείες: το πολυθεϊστικό Σίντο, που, μολονότι έχει απορροφήσει διάφορα ξένα, κυρίως κινεζικά στοιχεία, θεωρείται εγχώρια θρησκεία, και ο Μαχαγιάνα Βουδισμός, που μπήκε στη χώρα στα μέσα του 6^{ου} αι. μ.Χ. Μετά από διάφορες αντιδράσεις, που κατέληξαν σε πολεμική σύρραξη, ο Βουδισμός επικράτησε ως επίσημη θρησκεία. Το Σίντο πήρε τότε αυτό το όνομα, που σημαίνει «οδός =θρησκεία των θεών», σε αντιδιαστολή προς την οδό =θρησκεία του Βούδα. Οι θεότητες του Σίντο λέγονται κάμι. Αρχικά, το Σίντο συνυπήρχε με τον Βουδισμό. Μία μορφή που πήρε κατά τον 7^ο-8^ο αι. μ.Χ. είναι το «αυτοκρατορικό Σίντο». Σύμφωνα με αυτό, η θεά του ήλιου, Αματεράσου, έστειλε στη γη (δηλαδή στο ιαπωνικό αρχιπέλαγος) τον εγγονό της, για να την κυβερνήσει. Αυτός παντρεύτηκε με μια θνητή και οι απόγονοί τους είναι οι ηγεμόνες του οίκου του Γιαμάτο, οι οποίοι κάποια στιγμή, με βάση αυτόν τον μύθο,

ονομάστηκαν βασιλείς και αργότερα, κατά μίμηση του Κινέζου ηγεμόνα, αυτοκράτορες. Η επικοινωνία με τα κάμι γίνονταν με σαμάνες (κυρίως σαμάνισσες).

Μετά την επικράτηση του Βουδισμού, τα κάμι θεωρήθηκαν ως οι τοπικές, ιαπωνικές αβατάρ των Βουδών και των μποντισατβόν. Επί αιώνες, με αυτόν τον τρόπο, ο Βουδισμός υπήρξε η επικρατούσα θρησκεία, αν και το Σίντο δεν εξέλιπε εντελώς. Από τον 17^ο αιώνα άρχισε να αναβιώνει μέσα σε εθνικιστικούς κύκλους. Και από το 1868 και μετά (εποχή Μείτζι), αφού διαχωρίστηκε από τον Βουδισμό, αποκαταστάθηκε ως εθνική θρησκεία. Παρ' όλο που ο Βουδισμός περιορίστηκε, οι δύο θρησκείες από τότε συνυπάρχουν στην Ιαπωνία. Ο Κομφουκιανισμός επίσης υπάρχει, διέποντας μεγάλο μέρος της ηθικής και των κοινωνικών σχέσεων.

Μολονότι που επίσημα Σίντο και Βουδισμός αποτελούν δύο διαφορετικές θρησκείες, η θρησκεία του μέσου Ιάπωνα, αυτή που αντιστοιχεί στην κοινή θρησκεία της Κίνας, περιλαμβάνει και τις δύο. Σύμφωνα με το γνωστό ρητό «ο Ιάπωνας γεννιέται σιντοϊστής και πεθαίνει Βουδιστής» (τώρα έχει συμπληρωθεί και με το «παντρεύεται Χριστιανός», εφόσον ο χριστιανικός -δηλ. δυτικός γάμος, έχει ξεπεράσει σε προτίμηση τον σιντοϊστικό, που ήταν ο κανόνας μέχρι πριν κάμποσα χρόνια), τα θέματα της ζωής αναλαμβάνει το Σίντο, ενώ εκείνα του θανάτου ο Βουδισμός. Έτσι, η γέννηση ενός παιδιού, η προστασία του, η επιτυχία του στη ζωή κ.λπ. ανατίθενται σε κάποιο κάμι. Αντίθετα, μια καλύτερη μεταθανάτια τύχη, όπως η αναγέννηση στον παράδεισο του Βούδα Αμίντα ή και μια καλή μετενσάρκωση, κατά προτίμηση σε αυτή τη γη, ανατίθενται σε Βούδες και μποντισάτβες. Όμως, εκτός από αυτά τα δύο άκρα της ζωής, ο μέσος Ιάπωνας χρησιμοποιεί σε όλη τη διάρκεια του βίου του θεία όντα προερχόμενα από αυτές τις δύο θρησκείες. Ανάλογα με τις ανάγκες του, θα απευθυνθεί είτε σε ένα κάμι (θεότητα του Σίντο) ή σε έναν Βούδα ή μποντισάτβα (όλοι αυτοί έχουν ιδιαίτερους ρόλους) ή (εάν πρόκειται για κάτι που έχει σχέση με τα γράμματα -π.χ. εισαγωγικές εξετάσεις) σε κάποιον θεοποιημένο Κομφουκιανό λόγιο. Μπορεί ακόμη (εκτός από τον γάμο) να γιορτάσει τα Χριστούγεννα (ως δυτική -αμερικανική- γιορτή που η ατμόσφαιρά της αρέσει, να προσευχηθεί ή να ζητήσει κάτι σε μια χριστιανική εκκλησία. Τίποτε δεν αποκλείεται -όλα τα θεία όντα ή τα στοιχεία διαφόρων θρησκειών μπορούν να χρησιμοποιηθούν.

Βέβαια, περισσότερο από όλα τα θεία όντα, αυτά που κυρίως λατρεύονται είναι τα πνεύματα της οικογένειας, δηλαδή τα προγονικά πνεύματα. Από αυτά ζητείται η προστασία των μελών της οικογένειας, στην οποία ανήκουν και τα ίδια ως αόρατα μέλη της. Τα προγονικά πνεύματα, μετά την είσοδο του Βουδισμού στη χώρα, σιγά-σιγά κατέληξαν να θεωρούνται ότι βρίσκονται στον παράδεισο κάποιου Βούδα, κατά κανόνα στον ουράνιο κόσμο της Δυτικής Καθαρής Χώρας του Αμίντα Βούδα. Γι' αυτό περιλαμβάνονται στα θεία όντα του Βουδισμού. Όπως στην Κίνα και στην Κορέα, ο προγονολατρικός βωμός, παραδοσιακά, βρίσκεται και εδώ σε κάθε σπίτι, όπως στην Κίνα, με τα πλακίδια των ονομάτων ή συνηθέστερα, τις φωτογραφίες των νεκρών. Στον βωμό των νεκρών, που λέγεται «μπουτσουντάν» (=βωμός για Βούδες), βρίσκονται και βουδιστικά αγάλματα ή εικόνες. Σε αυτόν τον βωμό γίνονται καθημερινά προσφορές ρυζιού, ποτών, λουλουδιών κ.λπ. Σε άλλο βωμό (κανονικά ένα ιαπωνικό σπίτι διαθέτει και τους δύο), που λέγεται «καμιντάν», βρίσκονται αγάλματα ή εικόνες των κάμι του Σίντο. Η κύρια προγονολατρική γιορτή, που λέγεται «ο μπον» είναι στα μέσα του καλοκαιριού, οπότε θεωρείται ότι τα πνεύματα των νεκρών επιστρέφουν για λίγο στα σπίτια των δικών τους. Με αυτόν τον τρόπο η θρησκεία του μέσου Ιάπωνα, στη διάρκεια της ζωής του, είναι ένας πολυθεϊσμός.

Μεταπολεμικός Βουδισμός και μεταπολεμικό Σίντο σήμερα.

Θωρητική-θεολογική βάση του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου για την Ιαπωνία υπήρξε μια μορφή του Σίντο που διαμορφώθηκε στα προπολεμικά χρόνια, το λεγόμενο «κρατικό Σίντο». Αυτό είχε ως κέντρο του τη λατρεία του αυτοκράτορα, ως καταγόμενου από τη θεά του ήλιου, Αματεράσου, και συνεπώς ως θείου όντος που είναι προορισμένο να κυβερνήσει τον κόσμο, και την έννοια της χώρας ως ιερής γης. Μετά την ήττα της Ιαπωνίας στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και την εξαναγκαστική αποκήρυξη εκ μέρους του αυτοκράτορα Χιροχίτο της θείας του ιδιότητας, το σύνταγμα που έφτιαξαν οι Αμερικανοί χώρισε τη θρησκεία από την πολιτεία. Καμιά θρησκεία δεν είναι κρατική, όλες είναι ίδιες ενώπιον του νόμου. Κυρίως το Σίντο θεωρήθηκε υπεύθυνο για την ήττα, αλλά και οι βουδιστικές Σχολές, μεταξύ των οποίων και το Ζεν, συνεργάστηκαν με το φασιστικό καθεστώς - αυτό το θέμα αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητήματα της σύγχρονης έρευνας. Παρά

ταύτα, ο σύνδεσμος του κράτους με το Σίντο ακόμα υπάρχει, με τη μορφή της σύνδεσης του αυτοκράτορα με το ιερό της Αματεράσου (θεάς του ήλιου) στο Ίσε (όπου, π.χ., στέλνει προσφορές), της τέλεσης από τον ίδιο, στα ανάκτορα, τελετών ευετηρίας, που απευθύνονται στην Αματεράσου κ.λ.π.. Τούτο γίνεται παρά το ότι κανονικά, σύμφωνα με το σύνταγμα, το αυτοκρατορικό αξίωμα δεν έχει θρησκευτικές διαστάσεις. Ο ίδιος σύνδεσμος παρατηρείται στα προσκυνήματα, από τον Ιάπωνα πρωθυπουργό, στον ναό Γιασουκούνι, όπου είναι θαμμένοι νεκροί του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, μεταξύ των οποίων και εγκληματίες πολέμου – πράγμα που κάθε τόσο ξεσηκώνει διαμαρτυρίες μεταξύ των Κορεατών, Κινέζων κ.λπ. Το Σίντο σήμερα υπάρχει κυρίως με τη μορφή που είναι γνωστή ως «Σίντο των ναών» και συνίσταται στην ένωση, σε έναν οργανισμό, όλων (σχεδόν) των σιντοϊστικών ναών της χώρας.

Σιντοϊστικές γιορτές.

Οι σιντοϊστικές γιορτές, γνωστές ως «ματσούρι», γίνονται κυρίως την ορισμένη μέρα του χρόνου, που γιορτάζει η θεότητα (κάμι) ενός ναού, σε ανάμνηση κάποιου αξιομνημόνευτου γεγονότος, στο οποίο πρωταγωνίστησε ένα κάμι, π.χ. στην απαλλαγή μιας πόλης από επιδημική ασθένεια, αλλά και με αφορμή σημαντικές γεωργικές δραστηριότητες (σπορά, σοδειά), την πρωτοχρονιά, τις ισημερίες κ.λπ. Κύριο στοιχείο τους είναι η παρέλαση στη γειτονιά του ναού ενός μικρού, ξύλινου ομοιώματος του ναού, που λέγεται «μικόσι». Το μικόσι περιφέρεται με δοκούς, συνήθως από νεαρά άτομα σε κατάσταση ενθουσιασμού και υπό τη συνοδεία μουσικής, εν μέσω πλήθους που συμμετέχει. Θεωρείται κάτι σαν επίσκεψη εκ μέρους του κάμι, της γειτονιάς που έχει υπό την προστασία του. Ιδιαίτερη μουσική, πάγκοι με γλυκίσματα και φαγητά, και γενικά μια χαρούμενη ατμόσφαιρα συνοδεύει ένα ματσούρι. Τα ματσούρι συχνά παίρνουν μεγάλες διαστάσεις, ιδίως εκεί που παραδοσιακά λόγω π.χ. κάποιων ιδιαιτεροτήτων που έχουν οι εορταστικές εκδηλώσεις, προσελκύουν ακόμα και εκατομμύρια από όλη τη χώρα. Σε τέτοια ματσούρι τα μικόσι μπορεί να είναι πολύ περισσότερα από ένα ή να είναι «ντάσι», δηλαδή βαριά και συρόμενα πάνω σε άρματα. Προσφορές καρβελιών από ρύζι, φιλαών με σακέ (αλκοόλ από ρύζι) κ.λπ. τοποθετούνται γύρω και πάνω στο μικόσι μετά το τέλος της γιορτής.

Το μικόσι και η περιφορά του (φωτογραφικό αρχείο Στ. Παπαλεξανδρόπουλου)

Προσφορές μετά την περιφορά: Αριστερά, πιάτο με αλάτι (διώχνει τα δαιμονικά πνεύματα), δεξιά πιάτο με άβραστο ρύζι, στο κέντρο καρβέλια από ρύζι. (Φωτογραφικό αρχείο Στ. Παπαλεξανδρόπουλου).

ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ

Ιστορία

Η Κορέα υπήρξε ανέκαθεν ένα χωνευτήρι διαφόρων θρησκειών. Έχοντας διεισδύσει και εγκατασταθεί στη χώρα ή έχοντας δημιουργηθεί σε αυτή, ο ανιμισμός (=η πίστη ότι όλα είναι έμψυχα, εφόσον σε κάθε τι κατοικεί ένα πνευματικό ον), η πολυθεϊστική του εξέλιξη, ο Βουδισμός, ο Κομφουκιανισμός (στον βαθμό που είναι θρησκεία, βλ. παρακάτω), ο Χριστιανισμός, συνδυασμοί των παραπάνω, οι Νέες Θρησκείες όπως το Τονγκχάκ ή η Ενοποιητική Θρησκεία του Μουν, όλες αυτές με τις παραλλαγές τους, συνυπήρξαν αλληλοεπηρεαζόμενες και αλληλοδιαδεχόμενες σε βαθμό παρουσίας και επιρροής στη χώρα. Σήμερα επίσης συνυπάρχουν αλληλοεπηρεαζόμενες, καθιστώντας την εικόνα της θρησκείας στην Κορέα πολυσύνθετη.

Πρώτη υπήρξε η λεγόμενη "εγχώρια (ή αρχαϊκή) θρησκεία", που δημιουργήθηκε στα προϊστορικά χρόνια από τις φυλές (σιβηριανής προέλευσης, κυρίως Τονγκκούζων) που διείσδυσαν και κατοίκησαν την χερσόνησο. Για αυτήν δεν υπάρχουν παρά πενήνδες μαρτυρίες, αλλά με βάση αυτές και, κυρίως, με βάση τη βεβαιότητα ότι κεντρικό στοιχείο τους ήταν ο σαμανισμός, μπορούμε να πούμε ότι υπήρξε ανιμιστική και πολυθεϊστική.

Ο σαμανισμός, προερχόμενος (σε αυτήν την περίπτωση) από τη βορειοανατολική Ασία, συνίσταται στην πίστη -λατρεία- επικοινωνία με όντα του πνευματικού κόσμου. Σαμάνος είναι ακριβώς αυτός που επιτελεί αυτήν την επικοινωνία μέσω της έκστασης, δηλαδή της εξόδου από το σώμα του και του "ταξιδιού" στους κόσμους των πνευμάτων (ή μέσω της διάθεσης του σώματός του σε κάποιο πνεύμα ως ιεροδιαμέσου =μέντιουμ). Είναι μεσολαβητής μεταξύ του κόσμου των ανθρώπων και του κόσμου των πνευμάτων. Κύριοι σκοποί της μεσολάβησης ήταν η θεραπεία μιας αρρώστιας, η αποστολή της ψυχής με ασφάλεια στη μεταθανάτια κατοικία της, η εξασφάλιση της καλής πορείας της αγροτικής παραγωγής κ.λπ. Οι σημερινές σαμάνισσες στην Κορέα υπηρετούν σε μεγάλο βαθμό τους ίδιους σκοπούς.

Πνεύματα (πνευματικά όντα) κατοικούν σε ανθρώπους, ζώα, φυσικά στοιχεία, όπως ο ουρανός, τα άστρα, ποτάμια, δέντρα, ή φυσικά φαινόμενα. Τα ζώα κατά περιπτώσεις μπορεί να είναι και εμφανίσεις (αγγελιαφόροι) άλλων πνευμάτων, όπως π.χ. η τίγρις του Πνεύματος του Βουνού. Από όλα αυτά λατρευόταν ιδιαίτερα το πνεύμα (θεός) του ουρανού. Στην κορεατική μυθολογία αναφέρεται ότι οι ιδρυτές των διαφόρων φρατριών (πατριών), που κατοικούσαν τη χώρα κατά τη νεολιθική εποχή, προέρχονταν από τον ουρανό, όπως ο Χουάν-συνγκ. Τους ιδρυτές αυτούς, μετά θάνατον, τους τιμούσαν (ορισμένους τους τιμούν ακόμα) ως ιδιαίτερης αξίας πνεύματα. Λατρεύονταν επίσης τα πνεύματα κάποιων αστερισμών, όπως η Πούλια, ή άστρων, όπως ο Πολικός αστέρας, του ήλιου, της σελήνης, ψηλών βουνών ή του (κινεζικής προέλευσης) Δράκου-βασιλιά (Dragon-king =θεού της βροχής και των νερών).

Στη διάρκεια της ιστορίας, έως σήμερα, η εγχώρια θρησκεία εμπλουτίζει το πάνθεό της απορροφώντας (και μετατρέποντας σε θεότητες) Βούδες και μποντισάτβες από τον Βουδισμό, ταοϊστικές θεότητες, αλλά και τον Χριστό από τον Χριστιανισμό, γινόμενη έτσι όλο και πιο σύνθετη. Αυτή η θρησκεία, εκτός από τη χρήση (όπως σε κάθε πολυθεϊσμό) των πνευμάτων (ή θεών) για την εδώ ζωή, για επίγειους σκοπούς, έχει επίσης ως μεταθανάτιο σκοπό μια καλή θέση στον κόσμο των προγόνων. Αυτός τοποθετείται στον ουρανό (=σε κάποιον ουράνιο κόσμο).

Το 372 μπαίνει, προερχόμενος από την Κίνα, ο Βουδισμός, κυρίως με τη μορφή που ονομάζεται Μαχαγιάνα. Νωρίτερα είχε μπει και ο Κομφουκιανισμός, αλλά και ο Ταοϊσμός (κυρίως με τη μορφή που λέγεται "θρησκευτικός" ή "λαϊκός" Ταοϊσμός). Ο Βουδισμός κυριαρχεί (χάρη στην κρατική υποστήριξη) κυρίως στον νότο (στα κράτη Μπεκτσέ και Σίλλα), ενώ στον βορρά (στο κράτος Κογκουρυό) παραμένει κυρίαρχη η εγχώρια θρησκεία. Συνδυαστικές θρησκείες, όπως το Χουαράνγκ-ντο, που συνδυάζει κομφουκιανά, βουδιστικά και ταοϊστικά στοιχεία γεννιούνται, αλλά γενικά την πρωτοκαθεδρία έχει ο Βουδισμός. Από το 624 ο Ταοϊσμός επανακτά μεγάλο βαθμό παρουσίας και επιρροής. Από τη δυναστεία Κορυό (966-1392) ο Βουδισμός σταδιακά χάνει τη λάμψη του, ενώ στη διάρκεια της δυναστείας Γι (ή Τσοσόν, 1392-1910) η πρώτη θέση δίνεται στον Κομφουκιανισμό, υπό τη μορφή του λεγόμενου Νεο-Κομφουκιανισμού.

Ο Χριστιανισμός, προερχόμενος από την Κίνα, φτάνει στην Κορέα στις αρχές του 17ου αιώνα, με τη μορφή του Ρωμαιοκαθολικισμού. Στη διάρκεια της Τσοσόν υφίσταται εκτεταμένους διωγμούς.

Το 1897 στη ρωσική πρεσβεία ιδρύεται Ορθόδοξος ναός, εγκαινιάζοντας την αρχή της Ορθοδοξίας στην Κορέα. Επί Σοβιετικής Ενώσεως η κορεατική Ορθόδοξη Εκκλησία εγκαταλείφθηκε. Στη διάρκεια του πολέμου της Κορέας, οι ιερείς, αλλά και τα μέλη του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος, ανοικοδόμησαν τους ναούς και αναθέρμαναν με διάφορους τρόπους αυτήν την εκκλησία. Από το 1956, μετά από αίτηση των πιστών, η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κορέας περιήλθε στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Σύγχρονη εποχή.

Στην Κορέα δεν υπάρχει κρατική θρησκεία (χωρισμός θρησκείας και κράτους). Όλες οι θρησκείες, με βάση το σύνταγμα είναι ελεύθερες, έχουν ίση θέση και απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα.

Το μεγαλύτερο μέρος του κορεατικού λαού (πάνω από 56%) ακολουθεί τη λεγόμενη "λαϊκή θρησκεία". Κάποιες ομοιότητες αυτής με τη θρησκεία που υπήρχε στη χώρα πριν την εισαγωγή του Βουδισμού, κυρίως η ύπαρξη σαμάνων, που τότε ονομάζονταν "mu", ενώ σήμερα ονομάζονται (όταν είναι, όπως κατά κανόνα συμβαίνει, γυναίκες) "mudong", αποτελούν ένδειξη ότι πρόκειται για την ίδια, βασικά, θρησκεία, με αυτήν που είδαμε παραπάνω ως "εγχώρια". Και τώρα αυτή έχει ως αντικείμενο λατρείας το ίδιο πάνθεο.

Σημαντικότερη θέση ανάμεσα στα πνευματικά όντα που το αποτελούν έχουν οι θεοποιημένες ψυχές των προγόνων. Αυτές αποτελούν το αόρατο μέρος μιας οικογένειας (μάλιστα ενός σογιού) και οι λατρευτικές πράξεις (περιποίηση του τάφου, προσφορές κατά την επέτειο του θανάτου κ.λπ.) που γίνονται από κοινού ενισχύουν τη βασική αυτή μονάδα της κορεατικής κοινωνίας. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της θρησκείας, όπως είπαμε, είναι η επικοινωνία με αυτά τα πνεύματα, την οποία επιτελούν οι σαμάνοι. Σαμάνισσες υπάρχουν δύο ειδών: εκείνες που γίνονται μετά από τη λεγόμενη "σαμανική κλήση" (η κοπέλα παρουσιάζει περίεργη συμπεριφορά, π.χ. μελαγχολία, ανορεξία, ανεξήγητη ταραχή κ.λπ.), οπότε θεωρείται ότι κάποιο πνεύμα την έχει επιλέξει ως μέσο του για να επικοινωνεί με τους ανθρώπους. Σε αυτή την περίπτωση πηγαίνει να μαθητεύσει σε μια ήδη ενεργή σαμάνισσα, όπου μαθαίνει τον τρόπο έκστασης, με την οποία επιτυγχάνει την επικοινωνία κ.λπ. Η έκσταση επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους (π.χ. στην Κίνα, με τη μονότονη επανάληψη μιας κίνησης μπρός-πίσω, στη Ν. Αμερική με παραισθησιογόνα φυτά κ.λπ. Στην Κορέα χρησιμοποιούν τύμπανα και χορό). Και εκείνες που είναι απλώς "κληρονομικές", από την οικογένειά τους. Οι σαμάνοι χρησιμοποιούνται από τον κορεατικό λαό κυρίως για επικοινωνία με τα πνεύματα των νεκρών προγόνων τους (υπάρχουν και εξαιρέσεις: κάποιες φορές η σαμανική επικοινωνία θεωρείται ότι δυσχεραίνει τον νεκρό). Με αυτήν την έννοια, η λαϊκή θρησκεία αποτελεί μέρος της προγονολατρείας.

Σαμάνισσα χορεύει στον ρυθμό του τύμπανου για να εκστασιασθεί. Αρωματικές ουσίες που καίγονται βοηθούν.

Σύγχρονη σαμάνισσα (Μουντόνγκ)

Βουδισμός

Ο Κορεατικός Βουδισμός αποτελεί την τοπική έκφραση του Βουδισμού Μαχαγιάνα. Δεν μπορούμε να μπούμε εδώ σε λεπτομέρειες για ιδιαιτερότητες που έχει ο Κορεατικός Βουδισμός εν γένει ή οι επιμέρους, διάφορες Σχολές του. Ας πούμε μόνο ότι κατά καιρούς, όπως συνέβη και σε όλες τις χώρες που αναπτύχθηκε ο Βουδισμός, ανάλογα με τις ανάγκες κ.λπ., αναπτύχθηκε και εδώ μια ιδιαίτερη, μαζική λατρεία ορισμένων από τα θεία όντα του Βουδισμού, μάλιστα του μποντισιάτβα Μαϊτρέγια (μέλλοντος Βούδα, διαδόχου του Σακυαμούνι), ο οποίος θεωρήθηκε ως μια μορφή που, όταν έλθει, θα λυτρώσει τους ανθρώπους από κάθε πόνο και θα τους εξασφαλίσει μια θέση στον δικό του, ουράνιο κόσμο.